

Posudek rigorózní práce

Mgr. František KOREŠ, *Paměti Přibíka a Jana Bukovanských z Bukovan*,
Historický ústav FF Jihočeské univerzity 2018, 335 s. včetně edice a příloh

Předložená rigorózní práce je zaměřena na rytířský rod Bukovanských z Bukovan, jehož osudy byly prostřednictvím dvou jeho příslušníků zachyceny v rodových pamětech, do dnešních dnů dochovaných v barokním opise. Jedná se o velmi zajímavý pramen, který autorovi otevřel cestu k poznání nejen konkrétního rodu, ale důkladná interpretace textu mu umožnila rozšířit poznání o mentalitě a životě rytířské šlechty v předbělohorských Čechách obecně. Práce byla podpořena GA Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích a autor již některé dílčí texty publikoval, což korektně na příslušných místech uvádí. Jde o badatele zkušeného, který se již etabloval v odborné literatuře jako autor či spoluautor studií o rytířské šlechtě se zaujetím zejména pro její vztah k válce a vojenskému umění, které bylo nedílnou součástí parametrů urozenosti již od středověku.

Sama fyzická podoba práce nenechává čtenáře na pochybách o tom, že František Koreš svůj výzkum pojal velkoryse. Text práce je rozdělen na dvě části, přičemž první, resp. kapitola 1-6 (s. 7- 198) přináší poznatky o zkoumaném rodu a druhá (kapitola 8, s. 216 - 282) je edice pamětí. Práci pak doplňuje závěr (kapitola 9), seznamy pramenů, literatury a přílohy. Z formálního hlediska nevidím toto členění jako zcela vhodné, bylo by lépe držet se standardní struktury – tedy opatřit práci nečíslovaným úvodem, který zde chybí, dále zařadit jednotlivé kapitoly a nečíslovaný závěr, edici s kritickým aparátem pak vyčlenit za vlastní text.

První kapitola, která v podstatě nahrazuje úvod, je koncipována jako přehled dosavadního bádání o využití pramenů osobní povahy k poznání české nižší šlechty a dokládá dobrou orientaci v této problematice. Opírá se především o dosavadní práce publikované V. Bůžkem a jeho žáky, z nichž mohl F. Koreš využít zejména již vydané edice P. Mareše, M. Žitného či Z. Vybírala a P. Matlase. Součástí této kapitoly je i pojednání o editovaných pamětech, resp. dosavadním zájmu historiků a editorů o ně. V neposlední řadě je pak objasněn i záměr autora dosavadní prostý přepis pořízený v minulosti rozšířit o výzkum dalších souvisejících pramenů a jeho interpretaci postavit na konfrontaci s dosavadním bádáním. Jako jeden z hlavních cílů je pak komentován záměr předložit kritickou edici, která by zpřístupnila pramen i dalším badatelům.

Druhá kapitola otevírá pojednání o dějinách rodu Bukovanských z Bukovan od nejstarších dohledatelných zmínek až do třicátých let 16. století, tedy doby před vznikem pamětí. Krom přehledu rodových dějin je podstatná i snaha pojednat o tom, jak první pisatel pamětí Přibík Bukovanský Pinta z Bukovan vnímá starší rodové dějiny. Autor potvrzuje dříve konstatovanou tezi, že příslušníci rytířských rodů zpravidla postrádali informace o urozenosti předků a jejich povědomí o dějinách rodu sahalo jen ke generaci otců a dědů. Právě osobnost děda Jindřicha, bojovníka i hospodáře, byla pro pisatele pamětí vzorem, na který mohl navazovat. Jeho otec Jan mu pak byl vzorem dobrého a šetrného hospodáře, v jehož stopách se vydal.

Prvnímu pisateli pamětí Přibíkovi autor věnuje pozornost v samostatné kapitole (s. 31 - 117) a separátně ještě pojednává o jeho vztahu k válce a uvěřovém hospodaření. Pozornost není napřena pouze na Přibíka. Líčeny jsou též osudy rodiny jeho matky Lidmily Nebřlovské z Drahouze, což rozšiřuje pohled na vazby pisatele a

upřesňuje to parametry světa, v němž se pohyboval. Bukovanští i Nebílové nad to patřili mezi klienty mocných Švamberků, což pisatel komentuje a zasazuje do kontextu poznání významu klientských vazeb a kontaktů důležitých pro kariéru i hospodářské aktivity každého šlechtice. Tyto vazby jsou detailně sledovány již od první podstatné události v životě každého člověka, křtu spojeného s kmotrovstvím. Pokrevní i nepokrevní a sousedské vazby rytířů jsou vnímány jako podstatná součást jejich životů ve všech jeho etapách. Autor se snaží tyto vazby rozkrývat a v souvislosti s životními osudy pisatele paměti tak v podstatě představuje širší okruh rytířských rodů zejména v oblasti severního Plzeňska (někdy je text plný konkrétních osudů zasazených do majetkových poměrů až nepřehledný či spíše vyžadující čtenářovu maximální pozornost).

Současná historiografie již barvitě popsala životní cyklus příslušníků šlechty v raném novověku, rekonstrukce života Přibíka Bukovanského je velmi cenným příspěvkem i k této problematice, protože egodokumentů z rytířského prostředí, které by rekapitulovaly průběh vzdělání, výchovy a služby mladého rytíře mnoho není. Zajímavé jsou i interpretace „velkých“ událostí zachycených v pamětech (požár 1541, stavovské povstání 1546/1547) či vnímání dobových reálií (orientace v pražských městech, cesta přes Jáchymov a Annaberg do Míšně). Autor zajímavým způsobem rozvíjí i předešlé bádání o komunikaci a symbolické komunikaci v prostředí raně novověké šlechty, když si všímá významu a průběhu účasti hlavních aktérů na celozemských či mimořádných událostech (např. účast na korunovaci Maxmiliána II. v Prešpurku).

Barvitě líčení životních osudů Přibíka Bukovanského a jeho syna (k Janovi s. 156-198) autor neomezuje na pouhé popisy činů a událostí, ale od počátku je patrná jeho snaha pracovat s určitými kategoriemi a vzorci, které již byly v odborné literatuře tematizovány. Podstatný je pro něj model rytíř - válečník a rytíř - hospodář. S nimi pracuje, i když se snaží hodnotit činy a postoje obou pisatelů. Přibíka, který se rozhodl nevstoupit do války s Turky a dal přednost péči o rodové statky, hodnotí jako hospodáře. I přes jeho rozhodnutí je jako nezbytná součást rodové strategie a prestiže vnímána nutnost naplnění maskulinních vzorců, v nichž byly válečné skutky pevnou součástí identity urozených. V případě bukovanských došlo k naplnění této strategie účastí Přibíkových mladších synů na tažení do Uher. Jak ukázal F. Koreš, vojenská strategie Přibíka směrem k jeho synům mohla souviset s přesvědčením, že je válečná zkušenost přivede na správnou cestu, neboť dva z nich měli na kontě trestněprávní případy. O získání společenské prestiže pro svůj rod se nakonec zasloužil Přibíkův syn Hynek, který statečně padl na uherském bojišti roku 1596.

Na základě studia dochované korespondence bylo možné informace z paměti rozšířit do oblasti úvěrového podnikání, které odráželo i klientské a hospodářské zájmy Přibíka Bukovanského, ve kterých se zrcadlily pohledávky dokládající skutečnost, že Bukovanští patřili do rozvětvené sítě rožmberských věřitelů. Autorovi se podařilo rozkrýt další dimenze úvěrových vztahů a kontaktů, především v oblasti utužování kontaktů a vazeb, které souvisely s těmito vztahy, ale i vázanost chodu domácnosti a rodinné situace na ně. Líčení této dimenze života rytířské šlechty bezpochyby rozvíjí dosavadní poznatky o této oblasti každodenního života šlechty.

Ač je téma zpracované velmi obšrně a podrobně, stále lze vidět možnosti dalšího výzkumu. Zajímavé informace o tom, že první pisatel paměti Příbík, dle autora dobrý hospodář, upustil od pěstování obilí a zaměřil se na rybníkářství, vařil pivo na prodej a choval ovce, což odpovídá dobovým trendům, by si zasloužily větší pozornost a jejich provázání s dalšími aktivitami a strategiemi rodu by bylo přínosem pro pochopení souvislostí, v jakých rytíř spravoval svůj majetek.

Pro celý text je podstatné zaujetí rodinnými vazbami a vztahy, které hrají v životě každého jedince primární roli. Jistě tomu tak bylo i v rytířských rodinách předbělohorské éry. Ač si autor naprosto jasně uvědomuje dobovou podmíněnost mezilidských vztahů, manželských i rodičovských, přesto projektuje na základě řeči pramenů do popisů mezilidských vztahů v rodině Bukovanských snad až příliš emocí, které asi nelze s ohledem na používání ustálených dobových obrátů a formulací z dnešního pohledu zcela jednoznačně interpretovat.

Z hlediska poznání raně novověkých pramenů jako zavedeného typu egodokumentu je pak podstatné to, jak autor pracuje se zápisy obou pisatelů – otce a syna. Jan, který v jistém smyslu překročil stín svého otce a vydal se cestou úřednické kariéry, nejprve na krajské úrovni a posléze v nejvyšších patrech správy země jako místopisatel Království českého, má pro psaní paměti zcela jinou motivaci než jeho otec. Paměti, které byly založeny ve snaze uchovat rodovou paměť a zachytit vše potřebné pro dobrou správu majetku, se v rukách Jana stávají jakousi „praktickou pomůckou úředníka“ (slovy autora), do níž vedle důležitých rodinných událostí zachycuje i své aktivity v rámci jednotlivých úřadů. Zajímavým postřehem autora je identifikace snahy Jana Bukovanského v pamětech vytvářet jakési alibi, tedy komentář k zjevným neúspěchům v jeho kariéře (např. při výběru posudného). Roli zápisů pro „paměť rodu“ podtrhuje však text otcovského napomenutí pro syna, které do paměti vepsal Bohuslav Karel, syn Janova bratra Jaroslava. Stalo se tak v roce 1628, kdy byli potomci obou pisatelů ve víru velkých dějinných událostí konfrontováni se změnami, které proměnily celou stavovskou společnost (pojednání o vývoji v pobělohorské době v kapitole 7, s. 199-215).

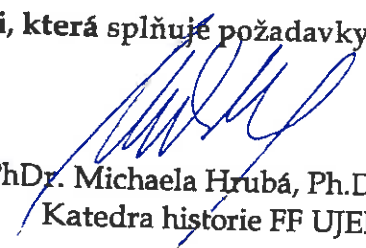
Jak bylo již na úvod zmíněno, podstatnou součástí předložené práce je edice bukovanských pamětí (jejich přepisu páterem Vincentem). Pro všechny její uživatele je podstatný kritický aparát, jehož součástí je úvodní pojednání o vzniku, dochování i dosavadním využití rukopisu a pak popis rukopisu a přehled edičních zásad. Autor – editor se podle mého názoru odpovídajícím způsobem vypořádá se skutečností, že pracuje s opisem (respektování přípisů pátera Vincenta). Ediční zásady vycházejí ze všeobecně užívaných pravidel vydaných Ivanem Šťovíčkem a kolektivem v roce 2002. Autor – editor podrobně objasňuje funkci používaných editorských značek, způsob správně použité transkripce českých textů, které převažují, a pouze konstatuje transliteraci u textů latinských. Problém proměnlivých tvarů osobních a pomístních jmen je řešen prostřednictvím poznámkového aparátu. Pro badatele, kteří budou s edicí pracovat, by pak zcela jistě vhodným doplněním byly rejstříky. Ediční přístup je dle mého názoru odpovídající způsobu moderních edic.

K práci jsou doplněny přílohy, v nichž podstatnou roli hraje přehledný rodokmen Bukovanských z Bukovan, ilustrační mapa jejich statků (ta by mohla být s ohledem na možnosti dnešních mapových editorů vyhotovena profesionálněji) a konečně obrazové přílohy seznamují čtenáře s podobou zámku v Bukovanech.

František Koreš dokázal interpretovat editovaný pramen nejen jako zdroj informací o konkrétním rodu a jeho příslušnících, ale jako pramen, který vypovídá o rytířstvu obecně, který promlouvá do dějin každodennosti, kulturních dějin, dějin kriminality, hospodářských dějin a řady dalších oblastí. Práce je doplněná rozsáhlým kritickým aparátem, který stejně jako vlastní text dokládá autorovu orientaci v relevantní domácí i zahraniční literatuře.

V návaznosti na editovaný text bych ráda položila otázky: Lze výrazněji využít paměti pro studium náboženských dějin, či spíše konfesionalizace (pobyt v Míšní, pohled na luterskou víru, informace o konverzích)? Jak lze hodnotit na základě editovaných pamětí vztah rytířstva (i konkrétních autorů textů) k měštům a měšťanstvu?

Závěrem mohu konstatovat, že předloženou práci, která splňuje požadavky rigorózní práci, ráda doporučuji k obhajobě.

Doc. PhDr. Michaela Hrubá, Ph.D.
Katedra historie FF UJEP

V Ústí nad Labem 30. května 2018